

อาชีพเกษตรตามแนวพุทธศาสตร์*

AN AGRICULTURAL PROFESSION IN THE WAY OF BUDDHISM

มัจฉารินทร์ ทัศนกุลพัฒน์¹, สมเดช นามเกต² และ บุญส่ง สินธุ์นอก³

Mutjarin Thatsadonkunlaphat¹, Somdet namket² and Boonsong Sinthunok³

¹⁻³มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻³Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding author E-mail: mutjarin1980@gmail.com

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนเอง ให้สมบูรณ์สูงสุด โดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องมือในการฝึกฝนและมีพระสงฆ์เป็นผู้ยืนยันความจริงดังกล่าว พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญที่จะนำกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้กับงานพัฒนา ตัวอย่างเช่นคำสอนที่กล่าวว่า “อุภูฏฐาตา วินทเต ธน” ผู้มีความขยันหมั่นเพียร ย่อมหาทรัพย์ได้ การประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการค้าขาย รัฐบาล การเกษตรกรรม ปกครอง ลูกจ้าง หรือศึกษาหาความรู้ ก็ทำอย่างสุดความสามารถ จนสำเร็จในสิ่งที่ต้องการ คือความสำเร็จในหน้าที่การงานตามที่ทำอยู่ กับหลักศีลธรรม และกฎหมายบ้านเมือง ชุมชนให้เจริญพร้อมทั้งกายกับจิตและสภาวะแวดล้อมอย่างเหมาะสม บุคคลควรนำหลักธรรมเป็นเป้าหมายในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจศาสตร์แนวพุทธธรรมนั้นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน แต่ให้เป็นไปในทางพัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมคุณภาพชีวิตนั้นด้วยคุณธรรม การเกษตรแนวพุทธศาสตร์ที่ถือเอาแม่แบบในการดำเนินกิจกรรมทั้งปวงด้วยหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถะ คือประโยชน์ในปัจจุบันที่คฤหัสถ์พึงถือเอามาปฏิบัติในการทำงาน คือมีความขยันหมั่นเพียร ขยันไม่เกียจคร้าน รู้จักรักษาปกป้องและดูแลกิจการที่ตนดำเนินการอยู่ให้ปลอดภัย หรือมีผู้นำที่ดีและรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมแก่สภาพของแต่ละครอบครัว หลักสำคัญ 5 ประการ กล่าวคือ (1) ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พักของตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี (2) ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือ

* Received 6 September 2023; Revised 18 September 2023; Accepted 28 October 2023

เกี่ยวคู่กัน (3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด (4) ด้านเทคโนโลยี (5) ด้านเศรษฐกิจ คือจะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ

คำสำคัญ: อาชีพ, เกษตร, แนวพุทธศาสน์

Abstract

Buddhism is a religion that enhances human beings to develop themselves to be the highest perfect by applying Dhamma as a tool for training and the Sangha certifies such reality as said. So Sangha has the important roles to lead the activities to develop the community by applying the Buddhist teachings for job development such as the teaching of the Buddha mentions that “Utthata vindate dhanam” meaning “Ones who are diligent can search for property”. To perform any profession such as commerce, officials, agriculturists, administrators, employees, or to search for knowledge must be done with the highest ability until to get an achievement in required things that is, to be honesty, The benefit should be received in according to their purposes. When saying about the community development toe be progressive both and appropriate environment, individuals should apply the principle of Dhamma for the goal to designate the way of in development of the Buddhist economical science. The Buddhist agriculture is considered as the main models in all activities with the principle of the Virtues conductive to benefits in the present that is practiced by the laymen in working, that is, to be endowed with energy and industry not to be lazy, to be endowed with watchfulness and to take of care of activities as performed by oneself or to be associated with good advisors and balance of livelihood towards each family. The five important principles are items, that is, (1) in the spiritual aspect, to be good patrol of oneself and good consciousness (2) in the social aspect, each community must assist each other (3) in the aspect of natural sources and environment must be

used with the wise management (4) in the aspect of technology and (5) in the economic aspect, it must intend to reduce the payment first.

Keywords: Profession, Agriculture, Way of Buddhism

บทนำ

ความเป็นมาและบริบทในทางพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนเอง ให้สมบูรณ์สูงสุด โดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องมือในการฝึกฝนและมีพระสงฆ์เป็นผู้ยืนยันความจริงดังกล่าว พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญที่จะนำกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้กับงานพัฒนา ตัวอย่างเช่นคำสอนที่กล่าวว่า ผู้มีความขยันหมั่นเพียร ย่อมหาทรัพย์ได้ การประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นรายได้เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตเพื่อทำให้ชีวิตที่สมบูรณ์ขึ้น

หลักการ แนวคิด ทฤษฎี ที่เป็นอาชีพในการดำรงชีวิตการค้าขาย รับราชการ การเกษตรกรรม ปกครอง ลูกจ้าง หรือศึกษาหาความรู้ ก็ทำอย่างสุดความสามารถ จนสำเร็จในสิ่งที่ต้องการ มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่สุรุ่ยสุร่าย กล่าวโดยสรุปก็คือ ความสำเร็จในหน้าที่การงานตามที่ทำอยู่ ต้องไม่ขัดกับหลักศีลธรรม และกฎหมายบ้านเมือง ได้รับประโยชน์ตามความมุ่งหมายตามหลักแนวคิด ทฤษฎีในทางพระพุทธศาสนา

เมื่อกล่าวถึงพัฒนาชุมชนมีแรงจูงใจที่อยากจะศึกษา ให้เกิดเจริญพร้อมทั้งกายกับจิตและสภาวะแวดล้อมอย่างเหมาะสม บุคคลควรนำหลักธรรมเป็นเป้าหมายในการกำหนดแนวทางในการพัฒนา โดยเฉพาะหลักธรรมที่เรียกว่า วิริยะอิทธิบาท อันหมายถึง การมีความเพียรไม่ย่อท้อต่อการทำงาน ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม จึงเป็นแหล่งสำคัญในการเพาะปลูกพืชและผลิตอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงประชาชนทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ความหมายของการเกษตรตามแนวพุทธศาสน์

เกษตรตามแนวพุทธศาสน์ หมายถึง พฤติกรรมการดำเนินธุรกิจของมนุษย์ในการผลิต จำหน่าย จ่ายแจก การบริโภคและการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่เพื่อสนองความต้องการ ที่มีอยู่อย่างไม่จำกัด เพื่อให้เกิดธรรมชาติชีวิต เพราะเป็นการนำเอาพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ที่มีการพัฒนามาจาก อารยธรรมตะวันตกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ

สภาวะความเป็นจริงของตัวมนุษย์หรือความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ (พระมหาจุลศักดิ์ จิรพตฺตโน, 2548)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะ ไว้อย่างน่าสนใจว่า เศรษฐศาสตร์ แนวพุทธ นั้นต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจรก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์อันดีกับองค์ประกอบอื่น ๆ ในระบบดำรงอยู่ของมนุษย์ องค์ประกอบทั้งสามในการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้น จะต้องประสานเกื้อกูลกัน หมายความว่าองค์ประกอบเหล่านี้ ประสานกันด้วยและเกื้อกูลกันด้วย ในการดำรงอยู่ร่วมกันและเดินไปด้วยกัน เพราะฉะนั้นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน แต่ให้เป็นไปในทางพัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมคุณภาพชีวิตนั้น นี้เป็นการไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือไม่ก่อความเดือดร้อน แก่สังคม และไม่ทำให้เสียคุณภาพของ eco systems หรือระบบธรรมแวดล้อม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2540)

พิชัย พันธเสน ได้แสดงทัศนะไว้ว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การนำองค์คำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์เข้ากับแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์ ที่พัฒนามาจากอารยธรรมตะวันตก กล่าวโดยสรุปก็คือ วิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่ทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่งสันติสุข จากการมีชีวิตอยู่ในโลกวัตถุภายใต้เงื่อนไข ของการมีทรัพยากรที่จำกัด (อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์, 2547) ความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจกับหลักปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา อาจสรุปเกี่ยวกับหลักสำคัญของเกษตรแนวพุทธได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2556) ดังนี้

1. หลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือหลักความเป็นกลาง ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกชนิด โดยยึดถือความพอดี ความสมดุล ความพอใจกับคุณภาพชีวิตเป็นหลัก เช่น ในการบริโภคนั้น ต้องรู้จักประมาณ รู้จักพอดี ไม่ใช่จ่ายเกินตัว ซึ่งผู้บริโภคต้องพิจารณาเหตุผล หรือความมุ่งหมายบริโภคให้ถี่ถ้วน

2. หลักการไม่เบียดเบียน ซึ่งหมายถึงการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจใด ๆ นั้น จะต้องไม่เบียดเบียนทั้งตนและคนอื่น โดยไม่เบียดเบียนตนเอง ก็คือไม่ทำลายคุณภาพชีวิตของตนเอง เช่น ไม่บริโภคสิ่งที่ทำลายสุขภาพ ไม่ทำสิ่งที่ผิดกฎหมาย และศีลธรรม เป็นต้น ส่วนการไม่เบียดเบียนผู้อื่นนั้น ก็คือการไม่เบียดเบียนสังคม และสภาพแวดล้อม โดยไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่สังคม และไม่ทำให้ระบบธรรมชาติแวดล้อม ตามหลักการไม่เบียดเบียนนี้หรือระบบนิเวศน์เสื่อมโทรมลง (อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์, 2557)

3. หลักปฏิบัติเพื่อให้บรรลุประโยชน์สุข ในปัจจุบัน (ทิฐุธรรมิกัตถะ) เป็นคำสอน เพื่อให้เหตุผลวิธีวิธีการเพื่อให้บรรลุประโยชน์สุขในปัจจุบัน อันได้แก่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งมีหลักสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

(1) อุฏฐานสัมปทา หมายถึงการถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้ปัญญา ไตร่ตรองพิจารณาหาวิธีการที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพในการทำงาน มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ รู้จักจัด รู้จักทำ ประกอบอาชีพให้ผลผลิต

(2) อารักขสัมปทา หมายถึงการสามารถปกป้องคุ้มครอง รักษาทรัพย์สินที่หามาได้ ไม่ให้สูญหายพินาศไปด้วยภัยต่าง ๆ

(3) กัลยาณมิตตา หมายถึง การรู้จักคบคนดีซึ่งจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญให้ เจริญก้าวหน้าในอาชีพอย่างยั่งยืน

(4) สมชีวิตา หมายถึง การมีความเป็นอยู่พอดี เลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ฟุ่มเฟือย แต่ก็ไม่ ผิดเคืองและมีเหลือเก็บ

สรุปว่า เกษตรแนวพุทธ เป็นเกษตรที่ถือเอาแม่แบบหลัก มัชฌิมาปฏิปทาหรือ หลัก เป็นความเป็นทางสายกลางในการทำงาน ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและไม่เบียดเบียนทั้งผู้อื่น นอกจากนั้นยังจะต้องดำเนินกิจกรรมทั้งปวงด้วยหลักทิฐุธรรมิกัตถะ

แนวคิดและความเป็นมาของเกษตรแนวพุทธศาสตร์

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เชื่อและส่งเสริมให้มนุษย์และพัฒนาตนเอง ผักผ่อน ตนเองให้สมบูรณ์สูงสุด โดยใช้พระธรรมเป็นมือผักผ่อน และมีพระสงฆ์เป็นผู้ยืนยันความจริง ดังกล่าว พระสงฆ์จึงมีบทบาทที่สำคัญที่จะนำกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยนำหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาเข้ามาใช้กับงานพัฒนา การประกอบอาชีพอย่างใดในทางโลก มีการค้าขาย รับ ราชการ ทำนา ปกครอง ลูกจ้าง หรือศึกษาหาความรู้ ก็ทำอย่างสุดความสามารถ จนสำเร็จใน สิ่งที่ตนเองต้องการ มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่สุร่ยสุร่าย กล่าวโดยสรุปคือประโยชน์ ในทางโลกของฆราวาส คือ ความสำเร็จในหน้าที่การงานของคนที่ทำอยู่ โดยไม่ขัดกับหลัก ศีลธรรม และกฎหมายบ้านเมือง สามารถประกอบความสำเร็จในหน้าที่การงานของตน ได้รับ ประโยชน์ตามความมุ่งหมาย เมื่อก้าวถึง การจะพัฒนาชุมชนให้เจริญพร้อมทั้งด้านกายกับจิต และสภาวะแวดล้อมอย่างเหมาะสม บุคคลควรนำหลักธรรมมาเป็นพื้นฐานทั้งในการกำหนด เป้าหมายและกำหนดแนวทางการพัฒนา โดยเฉพาะหลักธรรมที่เรียกว่า วิริยะอิทธิบาท อัน

หมายถึง การมีความเพียรไม่ย่อท้อต่อการทำงาน นอกจากนั้นแล้ว หลักธรรมถือว่าเป็นความศรัทธาของประชาชนและเป็นเครื่องชี้นำวิถีทางการดำเนินชีวิตอันสันติสุข ในส่วนที่เกี่ยวกับเป้าหมายของการพัฒนาหลักคำสอนในส่วนพุทธศาสนา ล้วนมุ่งที่เป้าหมายเดียวกัน คือให้คนได้รู้จักพัฒนาตนเองโดยการเรียนรู้ แนวทางการดำเนินการพัฒนาตามหลักธรรมเน้นที่ดำเนินการพัฒนาตามหลักธรรม ให้กับลูกหลานของชาวบ้าน เป็นทั้งหมอรักษาชาวบ้านที่เป็นไข้ไม่สบาย ชาวบ้านเมื่อมีใครเกิดล้มป่วย บรรดาญาติๆก็พาไปวัด เพื่อให้พระสงฆ์ช่วยเหลือเยียวยารักษา เป็นทั้งนักสังคมสงเคราะห์ ช่วยเหลือชาวบ้านที่ได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนต่าง ๆ เช่นคนชราและเด็กกำพร้าที่ไม่มีคนเลี้ยงดู หรือคนที่ถูกไปไหม้ น้ำท่วมเป็นต้น เป็นทั้งผู้พิพากษาตัดสินคดี และประณิประนอมความให้กับชาวบ้าน นอกจากนั้น พระสงฆ์ก็เป็นเหมือนนักวิชาการเกษตรและนักพัฒนาที่คอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการปลูกพืช วิธีการเลี้ยงสัตว์ และฝึกวิชาชีพต่าง ๆ ให้กับประชาชน (พระมหาสังเวียร ปญญาธโร, 2550)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เชื่อและส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนเอง ฝึกฝนตนเองให้สมบูรณ์สูงสุดได้ โดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องมือฝึกฝน ประโยชน์ทางโลกของฆราวาส คือความสำเร็จในหน้าที่การงานของตนโดยไม่ขัดต่อหลักศีลธรรมและกฎหมายของบ้านเมือง วัดและพระสงฆ์จึงยังคงเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนในทุกยุคทุกสมัย โดยพยายามมองปัญหาของสังคมปัจจุบันนำมาเป็นหลักในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านและชุมชนให้ดีขึ้นโดยนำแก่นของพระธรรมเพื่อนำมาประยุกต์ให้เข้ากับกาลสมัยด้วยการนำหลักธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นการทำเกษตรเชิงพุทธ เพื่อทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและถาวรต่อไปได้

ความสำคัญของเกษตรแนวพุทธศาสน์

ด้านการผลิต/การเพาะปลูกพืช ในทางพระพุทธศาสนา หลักคำสอนเกี่ยวกับการทำมาหากินหรือการทำเกษตรนี้เป็นพุทธพจน์หรือเป็นสุภาษิตสั้นๆปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ได้กล่าวถึงชนิดของพืชที่ปลูกหรือขยายพันธุ์ของพืชไว้ในกฎคามวรรค สิกขาบทวิภังค์ ว่า กฎคามได้แก่พืชพันธุ์ 5 ชนิด คือ

1. พืชเกิดจากเหง้า ได้แก่ขมิ้น ขิง ว่านน้ำ ว่านเปราะ อดตพิด ข่า แฝก หัวหมู
2. พืชพันธุ์เกิดจากลำต้น ได้แก่ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นตี่ปี่ ต้นมะเดื่อ ต้นเต่าร้าง ต้นมค

วิต

3. พืชพันธุ์ที่เกิดจากตา ได้แก่ อ้อย ไม้ไผ่ ไม้้อ
4. พืชพันธุ์ที่เกิดจากยอด ได้แก่ ผักบุงล้อม แมงลัก เถาญ้านาง
5. พืชพันธุ์ที่เกิดจากเมล็ด ได้แก่ ข้าว ถั่ว งา

ภูตคามในที่นี้ มีความหมายครอบคลุมพืชพันธุ์ในป่าทั้งหมด ซึ่งในคัมภีร์นี้ได้จำแนกชนิด และบ่งชี้วิธีปลูกไว้อย่างชัดเจน เช่น ขมิ้นเป็นพืชชนิดที่เกิดจากเหง้า ดังนั้นจึงสามารถขยายพันธุ์เพื่อนำไปปลูกด้วยการใช้เหง้าขมิ้น หรือปลูกถั่ว งา ข้าว โดยใช้เมล็ดเป็นต้น ในคัมภีร์ขุททิกาย สุตตนิบาต ได้กล่าวถึงการทำเกษตรกรรมไว้ โดยมีเรื่องเล่าว่า ในครั้งสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับภิกษุสาวกพรหมณ์ เกี่ยวกับการไถ และหว่าน โดยการเปรียบเทียบการทำเกษตรกับพุทธธรรมซึ่งปรากฏในภิกษุสาวกสูตร ในตอนหนึ่งว่า “ศรัทธาเป็นพืช เพียรเป็นฝน ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติของเราเป็นผล และประตัก เราคุ้มครองกาย คุ้มครองวาจา ได้แล้ว สำรวมในการบริโภคอาหาร เราตายหยา (คือวาจาสลับ) ด้วยคำสัตย์ โสรัจจะของเราช่วยทำงานให้สำเร็จ ” ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต เขขสูตร ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนที่ว่าด้วยนาดีและนาไม้ดี หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นหลักการในการเลือกพื้นที่ เพื่อใช้ในการทำนา ซึ่งเกษตรกรควรหลีกเลี่ยงเรื่องจะให้ผลผลิตไม่มาก ไม่เป็นที่พอใจ ซึ่งได้แก่พื้นที่ 8 ประการคือ (1) พื้นที่ลุ่มและดอน (2) เป็นที่มีหินและกรวด (3) เป็นที่ดินเค็ม (4) เป็นที่ไถงลึกไม่ได้ (5) เป็นที่ไม่มีทางน้ำเข้า (6) เป็นที่ไม่มีทางน้ำออก (7) เป็นที่ไม่มีเหมือง (8) เป็นที่มีคันทนา

ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ในพระพุทธศาสนายังได้พบหลักคำสอนที่เกี่ยวกับเกษตรซึ่งจะหยิบยกมากล่าวไว้เป็นตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้ คัมภีร์ปรมัตถโชติกา อรรถกถาอรรถวรรค สุตตนิบาต มีข้อความเบื้องต้นได้กล่าวไว้ว่า สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าได้ประทับอยู่ ณ พรหมณคามชื่อเอกนาพา ในทักษณาคริชนบท แคว้นมคธ ก็สมัยนั้นแลภิกษุสาวกพรหมณ์ ประกอบไถประมาณ 500 ในเวลาเป็นที่หว่านพืช ครั้นนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระพุทธเจ้าทรงงูแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังที่การงานของภิกษุสาวกพรหมณ์ ก็สมัยนั้นแล การเลี้ยงดูของภิกษุสาวกพรหมณ์กำลังเป็นไป ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าไปถึงที่เลี้ยงดู ครั้นแล้วก็ประทับยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ภิกษุสาวกพรหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับยืนอยู่เพื่อบิณฑบาตร ครั้นแล้วได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ข้าแต่สมณะ ข้าพระองค์แลยอมไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว ย่อมบริโภค แม้พระองค์ก็จงไถและหว่านแล้วจงบริโภค พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนพรหมณ์ แม้เราก็ไถและหว่านครั้นไถและหว่านแล้ว

ก็บริโศก จากข้อความในคัมภีร์ดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า วันหนึ่งกสิกรทวาทพราหมณ์ กำลังเตรียมจะไถนา พระพุทธเจ้าเสด็จไปบิณฑบาตร พราหมณ์เห็นแล้วกล่าวขึ้นว่า เขาเองไถ และหว่านแล้วจึงบริโศกและขอให้พระพุทธเจ้าไถและหว่านแล้วบริโศกเช่นเดียวกัน พระพุทธองค์ตรัสว่า เราก็ไถแล้วหว่านแล้วจึงบริโศกเช่นเดียวกัน พระพุทธองค์ตรัสว่า เรากำถและหว่านแล้วจึงบริโศกเหมือนกัน เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงกล่าวได้ว่า ในการทำนาของพราหมณ์นั้น จะต้องเตรียมดินด้วยการไถ และใช้วิธีปลูกด้วยการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว จากนั้นพราหมณ์จึงกล่าวว่า พระองค์ตรัสว่า เป็นชวานา แต่เราไม่เห็นไถของพระองค์เลย พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “ศรัทธาของเราเป็นพีช ความเพียรของเราเป็นฝ่น ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ หิริของเราเป็นงอนไถ ใจของเราเป็นเชือก สติของเราเป็นผาลและปฏัก เราคุ้มครองกาย คุ้มครองวาจา สำรวมในอาหารในท้อง ย่อมกระทำการถอนหญ้า คือการกล่าวให้พลาตด้วยสังขจะ ความสงบเสงี่ยมของเราเป็นเครื่องปลดเปลื้องกิเลส ความเพียรของเรานำธูระไปเพื่อธูระ นำไปเกษมถึงแดนเกษมจากโยคะ ไม่หวนกลับมา ย่อมถึงสถานที่ที่บุคคลไปแล้ว ไม่เศร้าโศก การไถนา นั้นเราไถแล้วอย่างนี้ การไถนา นั้นย่อมมีผลเป็นอมตะ ไถนา นั้นแล้วย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง” ในมิลินทปัญหา ลาวูลตาวรรค ที่ 2 พระนาคเสนเถระได้ตอบพระเจ้ามิลินท์ถึง องค์แห่งพีช 2 ประการ โดยกล่าวว่า “ขึ้นชื่อว่าพีชพันธุ์ข้าว อปปมตตกมปิ แม้มีประมาณน้อยอันบุคคลหว่านลงแล้วในเนื้ออันดี ทั้งฝ่นก็ชุก ชุ่มแรกและใบ พีชที่หว่านลงนั้นไซ้ ก็ได้ผลมากนักหนา.. นี้แหละเป็นองค์แห่งพีชเป็นปฐม” และได้กล่าวต่อไปอีกว่า “ธรรมดว่าพีชอันบุคคลหว่านลงในเนื้อนาที่เขาชำระดีแล้ว คือถากถางพรวนดิน ไว้เป็นอันดี ย่อมงอกงามเจริญเติบโตโดยเร็ว.. นี้แหละเป็นองค์ที่ 2 แห่งพีช” นั่นคือปัจจัยสำคัญของการปลูกข้าว ได้แก่การใช้ข้าวพันธุ์ดี และปลูกในที่นาที่มีการเตรียมที่ดินไว้เป็นอย่างดี เมื่อฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล หรือมีน้ำดี ย่อมเจริญงอกงามโดยเร็วและให้ผลผลิตได้มาก

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงเป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในการทำการเกษตรกรรมนั้น เกษตรกรจะต้องมีการเตรียมดิน โดยการไถพรวนดิน เพื่อปรับสภาพของพื้นที่ดิน ให้มีความเหมาะสมต่อการปลูกพืช และการไถพรวนเตรียมดินนั้น ต้องทำในช่วงฤดูกาลที่เหมาะสมคือฤดูฝน โดยมีเครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ในการทำนา ได้แก่ แอก ไถ สำหรับที่วางไว้ ที่วางไว้บนคอของโค งอนไถ เชือก ผาลและปฏัก เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการถอนหรือกำจัดหญ้า ซึ่งเป็นวัชพืชในนาด้วย โดยที่ได้ชื่อว่านา ได้แก่ ที่ซึ่งมีบุพพัตถชาติซึ่งหมายถึงธัญชาติ 7 อย่างคือ ข้าวสาลี ข้าวเจ้า ข้าวกับแก้ว ข้าวละมาน ข้าวลูกเดือย ข้าวเหนียวและข้าวฟ่าง เป็นต้น

3.2 ด้านปศุสัตว์

ด้านการเกษตร ไม่ใช่เพียงการเพาะปลูกพืชเท่านั้น แต่ยังประกอบไปด้วยกิจกรรมอื่น ๆ อีกด้วย คือการเลี้ยงสัตว์ประเภทต่าง ๆ อาทิเช่น การเลี้ยงสัตว์ใช้งาน ได้แก่สัตว์ 4 เท้า เช่น ช้าง ม้า อูฐ โค ลาและสัตว์เลี้ยง แพะ แกะ ไก่ สุกร เลี้ยงไว้สำหรับใช้เนื้อเป็นอาหาร สำหรับแพะ โค และกระบือ ยังเลี้ยงไว้เพื่อรีดนม ทำเนย โดยเนยใส เนยข้น ในสมัยนั้นถือว่าเป็นโภชนะอันประณีต

พระพุทธองค์ได้ทรงสอนให้มนุษย์รู้จักความพอดีของชีวิต มีความผาสุกไว้ในอปถมกสูตรว่า “รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร” และแนวทางในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองไว้ ปรากฏในปาจิตตยิกัมมที่ ว่า หน้าที่การงานแบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ (1) หน้าที่การงานชั้นต่ำ ได้แก่ งานช่างตากไม้ งานเหยยะ (2) หน้าที่การงานชั้นสูง ทำนา ค้าขาย เลี้ยงโค

แนวคิดอาชีพเกษตร

แนวคิดการประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งได้แก่ การทำนา การเลี้ยงปศุสัตว์ จึงเป็นงานชั้นสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ทำการเลี้ยงโคฝูงให้ประสบความสำเร็จ หรือเป็นผู้สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญเพิ่มขึ้นได้นั้น ผู้เลี้ยงโคคือนายโคบาล จะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถดูลักษณะที่ดีของโค รู้จักการจัดการดูแลเรื่องสุขภาพอนามัยสัตว์ ได้แก่การรักษาบาดแผลให้โค การสุ่มไฟไล่แมลง รู้แหล่งน้ำ ทุ่งหญ้า ตลอดจนวิธีการดูแลบำรุงพ่อพันธุ์ต่าง ๆ เป็นต้น ดังปรากฏในมหาโคบาลสูตร ว่า นาโคบาลประกอบด้วยองค์ 11 ประการ เป็นผู้มีความสามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญ ให้เพิ่มขึ้นได้ องค์ 11 ประการ คือ (1) รู้รูปโค (2) ฉลาดในลักษณะโค (3) กำจัดไขขาง (4) ปกปิดแผล (5) สุ่มไฟ (6) รู้ทำน้ำ (7) รู้ว่าโคดื่มแล้ว (8) รู้ทาง (9) ฉลาดในที่หากิน (10) รีดนมให้เหลือ (11) บูชาโคทั้งหลายที่เป็นพ่อโค เป็นจำฝูง ด้วยการบูชา อย่างยิ่ง

การประยุกต์อาชีพเกษตรตามแนวพุทธศาสนา

หลักธรรมพื้นฐานของเกษตรตามแนวพุทธศาสนา

เกษตรตามแนวพุทธศาสน์นั้นเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับหลักธรรมพื้นฐานคือ มัชฌิมาปฏิปทาเป็นอันดับแรกและเป็นรากฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ในบทย่อนี้จึงเห็นพุดถึงในรายละเอียดเป็นการเฉพาะก่อนดังต่อไปนี้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและการ

ปฏิบัติอีกทั้งพุทธธรรมนั้นมิใช่เป็นเพียงปรัชญาของนักปรัชญาหรือเรื่องของนักคิดที่กำลังคิดค้นหาความจริง โดยใช้เหตุผลเชิงตรรกวิทยาหากล้างพิสูจน์ความมจริงกันอยู่ หากแต่พุทธธรรมเป็น “เรื่องของการปฏิบัติ” หรือเป็นการปฏิบัติของผู้ทรงปัญญา ซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้อง

กับการแก้ปัญหาให้กับชีวิต และความเป็นอยู่ของมนุษย์ พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการสอนความจริงที่เป็นประโยชน์และสั่งสอนเฉพาะสิ่งที่จะนำมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตจริงได้ ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์ จึงไม่ทรงสนับสนุน การพยายามเข้าถึง “สัจธรรม” ด้วยวิธีครุ่นคิดและถกเถียงหาเหตุผลเกี่ยวกับปัญหาทางอภิปรัชญา ซึ่งไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์และด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของมนุษย์นี้เอง ความเป็น “พุทธธรรม” จึงต้องอาศัยการพิจารณาคุณค่าทางจริยธรรมประกอบไปด้วย (พินิจ ลาภธนานันท์, 2529) และบรรพชิตก็ตามประพุดติแล้ว ย่อมทำลายธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จได้ เพราะอาศัยการปฏิบัติถูกเป็นเหตุ ก็สัมมาปฏิบัติ คืออะไร ?คือสัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ...” พระพุทธพจน์ข้างต้นนี้ แสดงถึงมรรคคือ มัชฌิมาปฏิปทา นี้เองว่า “สัมมาปฏิปทา” และยังย้ำให้เห็นชัดเจนว่า มัชฌิมาปฏิปทา เป็นหลักธรรมที่มุ่งให้ใช้ปฏิบัติและให้สำเร็จประโยชน์แก่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, 2550)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, 2540) ได้อธิบายจากพุทธพจน์ไว้ว่า มัชฌิมาปฏิปทา เป็นประมวลคำสอนภาคปฏิบัติคือ ระบบจริยธรรม ทั้งหมดของพระพุทธศาสนา มีรายละเอียดขอบเขต กว้างขวางมากเกินกว่าที่จะกล่าวถึง ให้ครบถ้วนกระบวนความได้ แต่สามารถที่จะอธิบายทางสายเดียวแต่มีองค์ประกอบ 8 อย่าง (มรรคอันประเสริฐมีองค์ประกอบ 8 อย่าง) ดังนี้

1. สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ (Right View)
2. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ (Right Thought)
3. สัมมาวาจา วาจาชอบ (Right Speech)
4. สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ (Right Action)
5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ (Right Livelihood)
6. สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ (Right Effort)
7. สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ (Right Mindfulness)
8. สัมมาสมาธิ จิตมั่นชอบ (Right Concentration)

องค์ประกอบทั้ง 8 มิใช่ทาง 8 ทางหรือต้องการทำให้สำเร็จเสร็จสิ้นไปที่ละข้อ หากแต่เป็นส่วนประกอบทางสายเดียวกัน ที่ต้องอาศัยพึ่งพิงกัน เหมือนเกลียวเชือก 8 เกลียว ที่รวมกันเข้าเป็นเส้นเดียวกัน ที่ต้องปฏิบัติร่วมกันโดยตลอด

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต ปัจจุบัน พระพรหมคุณาภรณ์) ให้บรรยายอธิบายในเรื่องนี้ว่า การศึกษาพัฒนาองค์ธรรมภายใน มัชฌิมาปฏิปทานี้ ก็คือ การพัฒนาชีวิต หรือพัฒนาการของชีวิตภายใต้กรอบกระบวนการของธรรมชาติ ที่ดำเนินไปตามวิถีแห่งมรรคและเมื่อพูดโดยรวมก็กล่าวได้ว่ามรรคนั้นเริ่มด้วยปัญญาและจบด้วยปัญญา โดยเริ่มที่สัมมาทิฏฐิอันเป็นองค์ธรรมที่สำคัญที่สุด และเป็นสะพานเชื่อมไปสู่การพัฒนาในด้านอื่นๆ ในระบบพัฒนาองค์ธรรมที่เทียบได้กับไตรสิกขา หรือแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือศีล สมาธิ ปัญญา นั้นเทียบกับมรรคได้ดังนี้คือสัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปปะเทียบได้กับปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะและสัมมาอาชีวะเทียบได้กับศีล สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เทียบได้กับสมาธิ “ไตรสิกขา (Threefold Training)” นี้สามารถแบ่งออกเป็นหลักสามส่วนคือ

1. อธิศีลสิกขา คือการฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ทางกายวาจา และอาชีพ ให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูล (Training in Higher Moralit)

2. อธิจิตตสิกขา การฝึกศึกษาอบรม ด้านสมาธิ คือการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งไม่หวั่นไหวง่าย (Training in Higher Morality หรือ Concentration)

3. อธิปัญญาสิกขา การฝึกฝนศึกษาพัฒนาในด้านปัญญาให้สูงขึ้น และให้รู้คิด เข้าใจมองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง (Training in Higher wisdom)

ดังกล่าวแล้วเบื้องต้นว่า องค์ธรรมนี้เริ่มต้นด้วย “ปัญญาและจบที่ปัญญา” ดังนั้นปัญญาหาหรือความรู้ความเข้าใจและความเชื่อตามหลักเหตุผล คือสัมมาทิฏฐินั้น จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่สุด ในการพัฒนาชีวิตและการพัฒนาประเทศ และหากจะพิจารณา “ปัญญา” ตามตรรกะที่ว่ามานี้ ก็อาจเทียบเคียงได้ว่า ในระดับจริยธรรมของโลกียธรรม “พุทธเศรษฐศาสตร์” หรือ “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ถือว่า “ปัญญา” และจริยธรรมเป็นปัจจัยสำคัญสูงสุด และปัญญาเป็นสิ่งที่ต้องศึกษา พัฒนาและเรียนรู้เช่นเดียวกับจริยธรรม ข้อที่น่าเป็นห่วงก็คือว่า ปัญญาพึงปรารถนานั้น ไม่สามารถที่จะพัฒนาได้ในกระบวนการศึกษาภาคปกติ เพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ว่าโลกปัจจุบันได้เน้นไปที่ความเก่ง และความฉลาด ซึ่งในความเป็นจริง ความเก่งและความฉลาดที่ปราศจากปัญญาและจริยธรรมนั้น เป็นอันตรายอย่างยิ่ง ด้วยว่าค่านิ่งถึงแต่ประโยชน์ฝ่ายตนเองเป็นหลัก ส่วน “ปัญญา” ที่พึงปรารถนานั้น

จะต้องครอบงำประกอบ หรือได้มาจากส่วนประกอบที่สำคัญของ “ไตรสิกขา” เนื่องจากไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่กำหนดหมวดหมู่เทียบเคียงจากอริยมรรคมีองค์ 8 ในมัชฌิมาปฏิปทานั้น จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความเมตตา กรุณา มีความละเอียดอ่อน บาบ มีจิตใจเข้มแข็งแน่วแน่ มีสมาธิ มีความเข้าใจในสรรพสิ่งที่เป็นไปตามกระบวนการตามธรรมชาติ ไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและธรรมชาติ ซึ่งความฉลาด ที่ผลิตได้จาก กระแสและกระบวนการทางการศึกษาในสมัยใหม่นี้ มิใช่ “ปัญญา” อันเกิดจากการศึกษา การเรียนรู้และพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนั้น ปัญญา ในความหมายไตรสิกขา จึงเป็นปัจจัยและเครื่องมือ สำคัญของชีวิต ทั้งในระดับที่ดำเนินชีวิต ไปสู่วิถีทางที่ประเสริฐในระดับจริยธรรม และเป็นมรรคที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นปราศจากทุกข์ได้อย่างเด็ดขาดในที่สุดด้วยพิจารณาในแง่ของศีล ท่านพระธรรมปิฎก ได้แสดงทัศนะไว้ว่า ต้องทำความเข้าใจโดยแจ่มแจ้ง ก่อนว่าสาระสำคัญของศีลคืออะไร ศีลเป็นองค์มรรค ที่จำเป็นจริง ๆ สำหรับชีวิตมนุษย์ที่ดิ้นรน กิเลสขอบเขตกว้างขวางเพียงใดจะต้องเข้าใจว่ามรรคที่กล่าวนี้ มิใช่มรรคสำหรับพระภิกษุสงฆ์ เท่านั้น (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, 2540)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศีล คือเจตนาที่จะไม่ล่วงละเมิด ระเบียบกฎเกณฑ์ บทบัญญัติ ไม่ละเมิดต่อผู้อื่น ไม่มีเจตนาเบียดเบียนผู้อื่นรวมทั้งธรรมชาติด้วย พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เชื่อและส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนเอง ส่งเสริมตนเอง ให้สมบูรณ์สูงสุดได้ โดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องมือ ฝึกฝน วัตถุประสงค์จึงยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนในทุกสมัย เป็นต้น

3.4 เป้าหมายของเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานตามแนวพุทธศาสน์

เป้าหมายของเศรษฐกิจขั้นพื้นฐาน คือ หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ 4 ประการ หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมที่สำคัญ ที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงเป็นแนวทางสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน มีความเป็นมาที่ปรากฏในทิมชาญสูตร (อง.อภุฎก. (ไทย) 23/54/340.) ว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวโกฬิยะชื่อว่ากักรปัดตะ เขตกรุงโกฬิยะ ครั้งนั้นโกฬิยะบุตร ชื่อว่าทิมชานู ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เป็นคฤหัสถ์ เป็นกามโภคี อยู่ครองเรือนนอนเบียดบุตร ใช้จันทร์ของชาวากาสี ทัดทรงดอกไม้ ของหอมและเครื่องลูบไล้ ยินดีทองและเงิน ขอพระผู้มีพระภาค โปรดแสดงธรรมที่จะพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อความสุขในภพนี้ และเพื่อเกื้อกูลในภพหน้า แก่ข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด” พระพุทธองค์ได้ทรงอธิบายถึง ทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ 4 ว่า ย่อมเป็นไปเพื่อ

เกื้อกูลในภพนี้ เพื่อความสุขได้แก่ 1. อุฏฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น) 2. อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา) 3. กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตดี) 4. สมชีวิตา (ความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม) ดังมีรายละเอียดดังนี้

ทิวฏฐัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ เป็นหลักธรรมเพื่อเป็นประโยชน์ในปัจจุบัน หรือหลักธรรมที่อำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ

1. อุฏฐานสัมปทา อุฏฐานสัมปทา เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งว่าด้วยความหมั่น ขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่ การงานและการปกครองอาชีพที่สุจริต ผูกพันให้มีความขำขันชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญา สอดส่องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดี จัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี อุฏฐานสัมปทา ทางด้านพระพุทธศาสนาตามหลักพุทธธรรม คือพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับทิมชานูว่า กุลบุตรในโลกนี้ เลี้ยงชีพด้วยการงานใด จะเป็นกสิกรรม พาณิชยกรรม โครักขกรรม เป็นช่างศร รับราชการ หรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ นี้เรียกว่าอุฏฐานสัมปทา อีกหลักธรรมหนึ่งซึ่งเรียกว่า อุฏฐานสัมปทา คือมรรคมืองค์ 8 นี้ แปลว่าทางมืองค์ 8 ประการ อันประเสริฐ ได้แก่สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ การกระทำชอบ สัมมาสติ ความระลึกชอบ สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบอย่างหนึ่งที่ปรากฏชัดเกี่ยวกับมรรคมืองค์ 8

ความขยันหมั่นเพียร เป็นคุณสมบัติขั้นพื้นฐานที่สำคัญอย่างยิ่ง ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ใช้กับประชาชนทั้งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่ทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากจะต้องมีความมานะ บากบั่น หมั่นเพียร เป็นประการแรก ในการเพาะปลูกพืชหลายอย่างหมุนเวียนกันไปเพื่อให้พึ่งตนเองได้ และมีพอกิน ความขยันหมั่นเพียรนี้ เป็นกุญแจสำคัญในการนำชีวิตให้อยู่รอดและนำไปสู่อนาคตที่ดีขึ้นได้ และไม่เพียงเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมเท่านั้น หากแต่ความเพียรนี้คือ สิ่งที่พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตรได้ทรงแนะนำให้พสกนิกรชาวไทยทั้งมวลน้อมไปปฏิบัติ ดังเช่นในพระราชนิพนธ์เรื่อง มหาชนก เป็นต้น

2. อารักขสัมปทา อารักขสัมปทา ที่กล่าวไว้ในพระพุทธศาสนาตามหลักพุทธธรรม คือเมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับทิมชานูว่า กุลบุตรในโลกนี้มีโรคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรเก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโรคทรัพย์ด้วยคิดว่าทำอย่างไรโรคทรัพย์เหล่านี้ของเรา จึงจะไม่ถูกพระราชาริบ โจรไม่ลัก ไฟไม่ไหม้ น้ำไม่พัดพาไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักลักไปนี้เรียกว่าอา

รักษสัมปทา หลักธรรมอีกข้อหนึ่ง ที่เกี่ยวกับการรู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์ คือมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สัมมาวาจา เจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ ดังมีความปรากฏในพุทธปิฎกแห่งคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ปัญจนิบาต ความว่า “...บุคคลผู้พูดด้วยมนตา มีอานิสงส์ 5 ประการนี้ คือ 1. ไม่พูดเท็จ 2. ไม่พูดส่อเสียด 3. ไม่พูดหยาบคาย 4. ไม่พูดเพ้อเจ้อ 5. หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (อง.ปญจก. (ไทย) 22/214/357.)

3. กัลยาณมิตตตา กัลยาณมิตตตา เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งว่าด้วยการคบคนดี เป็นมิตร รู้จักเสวนาคบหา ไม่คบ ไม่เอาอย่างผู้ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่าง ท่านผู้รู้ผู้ทรงธรรม ผู้ที่มีความสามารถ นำคบเคารพนับถือ กราบไหว้บูชา มีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน กัลยาณมิตตตาทางด้านพระพุทธศาสนา ตามหลักธรรม คือพระพุทธเจ้าได้ตรัสกับชัมชานู ว่า กุลบุตรในโลกนี้วางตัวเหมาะสม เจรจา สนทนากับคนในหมู่บ้านหรือในนิคมที่ตนอาศัยอยู่จะเป็นคหบดี บุตรคหบดี คนหนุ่มผู้เคร่งศีล หรือคนแก่ผู้เคร่งศีลก็ตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ และถึงพร้อมด้วยปัญญา เป็นต้น

4. สมชีวิตา สมชีวิตา เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งว่าด้วยการเลี้ยงชีวิตพอดี รู้จักกำหนดรายได้ รายจ่ายเป็นอยู่พอดีสมรายได้ ไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือกว่ารายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ กล่าวคือ สมชีวิตา เป็นการเลี้ยงชีวิตตามสมควร แก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก สมชีวิตาเน้นหนักในด้านเลี้ยงชีวิต คือจักเลี้ยงชีวิตอย่างไร จึงจะจัดว่าเหมาะสม การเลี้ยงชีวิตที่เหมาะสมนั้นจะต้องดูความเป็นอยู่และฐานะของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ เป็นต้น

สรุป

เกษตรแนวพุทธศาสนาที่ถือเอาแม่แบบมีขมิมาปฏิบัติทา หรือหลักเป็นทางสายกลางในการทำงาน ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น นอกจากนั้น ยังจะต้องดำเนินกิจกรรมทั้งปวงด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ คือประโยชน์ในปัจจุบันที่ควรให้สัถ์พึงถือเอามาปฏิบัติในการทำงาน คือมีความขยันหมั่นเพียร ขยันไม่เกียจคร้าน รู้จักรักษาปกป้องและดูแลกิจการที่ตนดำเนินการอยู่ให้ปลอดภัย หรือมีภูมิคุ้มกันที่ดี หรือมีผู้นำที่ดีและรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมแก่อัตภาพของแต่ละครอบครัว หลักสำคัญ 5 ประการ กล่าวคือ (1) ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พักของตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี (2) ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

(3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด (4) ด้านเทคโนโลยี (5) ด้านเศรษฐกิจ คือจะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ เพิ่มรายได้และยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ พระพุทธศาสนาสอนเน้นให้มีหลักบ่าบัดให้รู้จักบรรเทาความทะเยอทะยานอยากให้น้อยลงไป พยายามเป็นนายเหนือทรัพย์เพื่อลดความโลภต่าง ๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายทางพระพุทธศาสนาเพราะว่าความโลภเป็นเหตุแห่งทุกข์ต่าง ๆ บุคคลใดรู้ว่าพอประมาณสันโดษ ก็สามารถพบกับความสุขได้ หลักเกษตรแนวพุทธศาสน์ ยึดความเพียรที่ประคับประคองไว้ สม่่าเสมอไม่หย่อนนั้ก ไม่ตึงนั้ก ไม่ให้จิตปรุงแต่งภายใน ไม่ให้ฟุ้งซ่านภายนอก มีความเพียรทางกาย รู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์ด้วยการคบคนดีเป็นมิตร มีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพ การงาน เป็นการเลี้ยงชีวิตตามสมควร แก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ไม่ให้ฝืดเคือง ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก สมชีวิตา เน้นหนักไปในด้านเลี้ยงชีวิต ในทางพระพุทธศาสนาเชื่อและส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนเอง ผึกฝนตนเองให้สมบูรณ์สูงสุดได้ โดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องมือฝึกฝน ประโยชน์ในทางโลกของฆราวาส คือ ความสำเร็จในหน้าที่การงานของตนที่ทำอยู่โดยไม่ขัดกับศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง วัดและพระสงฆ์จึงยังคงเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนทุกยุคทุกสมัย โดยพยายามมองปัญหาสังคมปัจจุบันนำมาเป็นหลักในการแก้ปัญหการเกษตรเชิงเดี่ยว มาเป็นการเกษตรเชิงพุทธ เพื่อทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนถาวรต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรมวิชาการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2536). เกษตรยั่งยืน: อนาคตเกษตรไทย,

กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการเกษตร.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2540). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่ 6).

กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). พุทธธรรม. (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). (พิมพ์ครั้งที่

9). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พินิจ ลาภอนันท์. (2529). บทบาทของพระสงฆ์ในงานพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร

สถาบันวิจัยสังคม: จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- อภิชัย พันธเสน. (2547). พุทธเศรษฐศาสตร์. วิวัฒนาการ ทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- พระมหาจุลศักดิ์ จีริวตมโน. (2548). แนวคิดและวิธีแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสังเวียร ปญฺญารโธ. (2550). บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.